

Аннотація

Бабенко А. Н. Методические основы криминологического анализа региональных особенностей преступности. – Стаття.

Статья посвящена исследованию методических основ криминологического анализа региональных особенностей преступности. Раскрыто содержание сравнительного анализа преступности в регионах. Приведены способы измерения региональных особенностей преступности. Предложен перечень и характеристика графических методов обобщения и отображения информации о преступности в регионах.

Ключевые слова: методика криминологического анализа, региональные особенности преступности, уровень преступности, коэффициенты преступности, структура преступности, динамика преступности.

Summary

Babenko A. N. Methodological foundations of criminological analysis of regional features crimes. – Article.

The article deals with the methodological foundations of criminological analysis of the regional characteristics of crime. The comparative analysis of crimes in the region was released. The measuring of regional characteristics crime was recapitulated. It contains a list and description of the methods of synthesis and graphical representation of information about crime in the region.

Key words: methods of criminological analysis, regional differences in crime, crime, crime rate, structure of crime, crime patterns.

УДК 343.4

Н. Л. Березовська

ТЕНДЕНЦІ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми та постановка проблеми. Хоча в Україні діє порівняно новий Кримінальний кодекс [1], у нього було внесено станом на 14 червня 2013 р. вже 106 змін, що свідчить, що процес формування кримінального законодавства не завершений. І, здається, буде тривати протягом його існування.

Метою статті є дослідження основних нормотворчих проблем – це обговорювана проблема захисту життя засобами кримінального права, й особливостей покарання неповнолітніх, і кримінальних проступків, і відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві.

Виклад основного матеріалу. Право людини на життя закріплено в ч. 1 ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), в ч. 1 ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 року), ст. 1 Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари (1983 р.), ст. 2 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (1995 р.), ст. 27 Конституції України (1996 р.), ст. 281 Цивільного кодексу України (2003 р.). Конституція України проголошує життя особи найвищою соціальною цінністю [2]. Цивільний кодекс України містить цілу статтю під назвою «Право на життя» (ст. 281): «1. Фізична особа має невід’ємне право на життя. 2. Фізична особа не може бути позбавлена життя. Фізична особа має право захищати своє життя та здоров’я, а також життя та здоров’я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом. ... 4. Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. ... 6. Штучне переривання вагітності, якщо вона не

перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів» [3].

У кримінальному праві України злочини проти життя містяться в розділі II Особливої частини. Разом з тим визначення терміну «життя» законодавець не закріплює ні в диспозиціях статей, ні в можливій примітці до норми. Це не викликало б заперечення, якби під час кваліфікації діяння не викликало таку кількість точок зору із приводу того, чи варте життя ненародженої дитини уваги держави. Життя починається із зачаття, тому й захищати ненароджену особу повинна не лише мати за власним бажанням, а й інші особи, держава. На практиці, застосування норм щодо захисту життя починається з моменту народження. здається, йде підміна поняття «життя» й «народження». І Конституція України, і Кримінальний кодекс України проголосили захист життя особи, а фактично захищається лише та частина життя, яка починається з моменту народження. Цивільне право захищає матеріальні права дитини в певних випадках – до її народження. Та чи можуть матеріальні права бути важливіші права на життя? Кримінальний кодекс України в ст. 134 закріплює кримінальну відповідальність за «незаконне проведення абортів». Згідно з ч. 1, злочин є невеликої тяжкості, з ч. 2 – середньої тяжкості. Максимальне за суворістю покарання За наявності похідних наслідків – п'ять років позбавлення волі. Але на практиці за саме вбивство ненародженої дитини відповідальність взагалі відсутня, при цьому «гуманно» відносяться до осіб, які проводять незаконно аборти. Так, згідно з витягом з ухвали судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 06 березня 2001 р. слідує, що за незаконне проведення абортів за сукупністю злочинів Х. визнано винною в тому, що вона як лікар-гінеколог незаконно проводила аборти й неодноразово одержувала за це винагороду від громадян шляхом вимагання у великих розмірах. За що її засудили до 1 року позбавлення волі та за амністією звільнили від призначеного покарання [4]. В Єдиному державному реєстрі судових рішень у кримінальних справах ст. 134 Кримінального кодексу України згадується на 343 сторінках, при цьому на сторінці – 25 записів [5]. Але ні мати, ні лікар чи інші особи відповідальності за вбивство цієї дитини не несуть. Згідно з законодавством не вважається вбивством «штучне переривання вагітності» до 12 тижнів, коли дитина в утробі матері вже смокче палець, в неї наявне серцебиття; а й після цього – до 22 неділь у випадках, встановлених законом. Закон України від 02 листопада 2004 р. № 2135-15 «Про внесення змін до статті 281 Цивільного кодексу України» при цьому закріпив, що в абз. 2 ч. 5 слова «та соціальних» виключити; у ч. 6: в абз. 2 слова «двадцяти восьми» замінити словами «двадцяти двох»; в абз. 3 слова «за медичними та соціальними показаннями» виключити; ч. 7 викласти в такій редакції: «7. Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством». Цей закон набрав чинності з 1 січня 2005 р. До постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 144 діяла постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1993 р. № 926 [6], згідно з якою строки штучного переривання вагітності були до 28 тиж-

нів, і показників, які тоді називались «медичні та соціальні», було трохи більше. Що стосується медичних, то чомусь (не володіючи спеціальними знаннями важко претендувати на достовірність висновку щодо переліку медичних показників) змінилась і їх назва в деяких випадках, наприклад, раніше – «новоутворення», зараз – «злоякісні новоутворення». До соціальних показань, за наявності яких могло бути проведено штучне переривання вагітності від 12 до 28 тижнів, були віднесені такі: наявність трьох і більше дітей; розлучення під час вагітності; смерть чоловіка під час вагітності; вагітність внаслідок згвалтування; перебування жінки або її чоловіка ув місцях позбавлення волі; позбавлення жінки батьківських прав; наявність у жінки дитини-інваліда; тяжке захворювання або травма чоловіка, що зумовили його інвалідність під час вагітності дружини. Порівнюючи вказані постанови, ми можемо дійти до висновку, що, хоч окремо не представлено терміну щодо соціальних показників, вони є. Напевне, до них ми можемо віднести такі: народження дітей із підтвердженим діагнозом спадкових захворювань та гетерозиготне носійство подружжям мутантних генів, що зумовлюють спадкові захворювання (як виправдання – пренатальне підтвердження діагнозу в плода із застосуванням інвазивних досліджень); вагітність внаслідок згвалтування. До них знов додано вікові показники. Так, показаннями до штучного переривання вагітності згідно з діючою постановою Кабінету Міністрів України є вік – до 15 та після 45 років. Раніше в графі фізіологічного та іншого стану зазначалося про стан фізичної незрілості організму жінки – до 18 років (до введення в дію чинного Цивільного кодексу України шлюбний вік для жінки був 17 років без його зниження), стан загасання функції репродуктивної системи жінки – 45 років; стан післяоперативного втручання, пов'язаного з вилученням життєво важливого органа. Але все знову ж таки зводиться не до захисту життя ненародженої дитини, яка не може бути позбавленою закріпленого ст. 281 Цивільного кодексу України права на життя, навіть не дивлячись на те, що ніхто в усьому світі із чужих чи рідних не захищає її право. Як же розуміти абз. 2 ч. 3 ст. 281 Цивільного кодексу України? Можливо, тоді згідно з діючим законодавством слід було б додати «крім ненароджених дітей, які не можуть захищатись»?

Вважаємо, виправити ситуацію, яка склалася, можна декількома альтернативними шляхами: 1) закріпивши поняття «життя» в примітці до ст. 115 Кримінального кодексу України; 2) роз'яснити значення терміну «життя» в постанові Пленуму Верховного Суду України. Вносити зміни до КК України не буде потреби, оскільки «спричинення смерті іншій особі» включає й випадки вбивства ненародженої дитини. Під час кваліфікації тяжких тілесних ушкоджень за ознакою «переривання вагітності» дії винної особи слід додатково кваліфікувати за вбивство. Під час незаконного проведення абортів також повинна йти додаткова кваліфікація дій винних і за вбивство маленької особи.

Отже, кримінальне право, яке покликане захищати найбільш важливі суспільні відносини, не може «залишитися» осторонь найбільш цінних суспільних відносин – щодо захисту життя. Життя будь-якої особи повинне захищатися законом. Неприпустимо говорити про правову державу там, де вчиняються вбивства із законного дозволу держави.

Кримінальний кодекс України 2001 р. вперше закріпив види покарань для неповнолітніх злочинців. Це, на нашу думку, є неабияким значенням для науки та практики застосування кримінального права. Система покарань для неповнолітніх надала суду змогу вирішувати питання щодо покарання неповнолітніх індивідуально, враховуючи специфіку осіб, до яких покарання застосовуються. Проблеми злочинності й покарання неповнолітніх постійно привертали увагу вітчизняних та закордонних юристів і практичних працівників. Аналіз судової практики застосування покарань до неповнолітніх дає змогу зробити висновок про пріоритетність призначення неповнолітнім засуджених саме покарань, пов'язаних із виправно-трудовим впливом, що складає близько 90%. Вважаємо, це пояснюється тим, що покарання, пов'язані з виправно-трудовим впливом, є найбільш доцільними для застосування, особливо до неповнолітніх злочинців, коли особистість знаходиться ще на стадії формування та можливе її виправлення, яке виражається в ставленні з повагою до людей, суспільства, праці, норм та традицій людського співжиття та в правослухняній поведінці.

Найбільш часто застосовуваним до неповнолітніх видом покарання, питома вага якого серед інших покарань, пов'язаних з виправно-трудовим впливом, досягає 92,6%, продовжує залишатися позбавлення волі. Сформовану ситуацію не можна визнати прийнятною, оскільки сутність позбавлення волі глибоко суперечлива, у процесі його виконання виникають такі негативні процеси і явища, які не тільки істотно ускладнюють процес досягнення мети виправлення, але й найчастіше виключають можливість досягнення подібного результату. Під час засудження до покарання у вигляді позбавлення волі неповнолітній відривається від життя в нормальних умовах, ізолюється від суспільства, потрапляє в обстановку, яка різко відрізняється від життя на волі, де можливість залучення до антигромадських стереотипів поведінки значно зростає, а адаптаційні здатності особистості до життя на волі після звільнення знижуються. Зазначені обставини збільшуються й труднощами матеріально-фінансового характеру, з якими виховні колонії в цей час самостійно впоратися не в змозі. Обсяги застосування виправних робіт, які довгий час вважалися основною альтернативою позбавленню волі неповнолітніх, в останні роки різко пішли на спад, що пояснюється рядом причин. Так, вони можуть бути призначені лише працюючим неповнолітнім, що досягли 16-річного віку на момент постанови вироку. Крім того, надзвичайно серйозною перешкодою широкого застосування виправних робіт є високий рівень безробіття серед молоді. Зазначені обставини послужили підставою для пропозицій про виключення цього виду покарання із Кримінального кодексу. У той же час є й більш серйозні підстави для постановки питання про виключення виправних робіт, і пов'язані вони з тим, що головним у цьому покаранні є не стільки каральні елементи, скільки їхня виховна сторона, тобто виховно-профілактичний вплив із боку трудового колективу, без якого виправні роботи перетворюються в замаскований штраф. Нинішній же кримінально-виконавчий кодекс обов'язку проведення виховної роботи на адміністрацію підприємства й трудовий колектив взагалі не покладає. Цей обов'язок покладений на кримінально-виконавчі інспекції й виконується суцільно формально. Відповідно, якщо ми хочемо зберегти виправні роботи як самостійний вид пока-

рання, відмінний від штрафу, треба, по-перше, законодавчо встановити обов'язкове одержання згоди з боку адміністрації й трудового колективу підприємства, установи, організації на проведення із засудженим виховної роботи. Якщо ж така згода отримана не буде, виправні роботи призначатися не повинні. По-друге, закріпивши як обов'язкову умову призначення виправних робіт одержання судом згоди на проведення виховної роботи з неповнолітнім, необхідно в законі встановити й обов'язок адміністрації й трудових колективів (у випадку одержання їхньої згоди до винесення вироку) проводити виховну роботу із засудженим і передбачити її конкретні форми. Досить ефективним видом покарання неповнолітніх є громадські роботи, широке застосування яких в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу неповнолітніх засуджених суспільно корисною працею, відволікти їх від протиправного способу життя, а також одержати чималий економічний ефект на благо суспільства. У результаті застосування до неповнолітніх даного виду покарання відбувається обмеження беззмістовного дозвілля неповнолітніх засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці. У той же час, не дивлячись на ряд переваг, громадські роботи все ще вкрай рідко застосовуються до неповнолітніх злочинців. Серед причин рідкого застосування – незначне число санкцій (причому за не найпоширеніші злочини), відсутність налагодженого механізму виконання, а також суб'єктивна недооцінка карально-виховного потенціалу цього виду покарання суддями. Можна запропонувати кілька шляхів активізації застосування даного виду покарання: збільшення кількості санкцій, що передбачають громадські роботи як основний вид покарання; установлення можливості застосовувати громадські роботи також і як додатковий вид покарання, у тому числі й у випадках, коли вони безпосередньо не передбачені в санкції відповідної статті.

У якості одного з видів покарання, пов'язаного з виправно-трудовим впливом, представляється обґрунтованим ввести в кримінальне законодавство новий вид покарання для неповнолітніх – обмеження волі неповнолітнього, прообразом якого можна вважати передбачену в діючому кримінальному законодавстві примусову міру виховного характеру у вигляді направлення неповнолітнього в спеціальну навчально-виховну установу. Цей вид покарання варто включити в як можна більшу кількість санкцій статей Кримінального кодексу, і насамперед як альтернативу покаранню у вигляді позбавлення волі. З метою широкого застосування даного покарання варто створити мережу виховних центрів для того, щоб вони були в кожному регіоні (у тому числі на основі функціонуючих професійних училищ соціальної реабілітації). Варто передбачити можливість залучення до праці засуджених до обмеження волі неповнолітніх починаючи з 14-літнього віку. Для неповнолітніх 14–15 літнього віку трудова діяльність повинна бути обмежена учбово-виробничою практикою й посильними роботами із благоустрою виховного центра. При цьому основним засобом виправного впливу на неповнолітніх, засуджених до обмеження волі, повинна стати не стільки праця, роль якої, зрозуміло, не применшується, скільки загальноосвітнє, професійно-технічне навчання й соціально-виховна робота при відсутності строгої ізоляції засудженого від соціального середовища. Подібне вирішення питання, на наш погляд, сприяло би більш глибокій індивідуалізації

покарання неповнолітніх і певною мірою усунуло б найбільш негативні наслідки масового застосування до неповнолітнього позбавлення волі, й більшою мірою сприяло б їх успішній соціальній адаптації.

Нам здається, також було б вдалим дещо видозмінити такий вид покарання, як арешт. Вважаємо, якщо перетворити арешт на покарання, пов'язане з виправно-трудовим впливом, то цей вид покарання здатен справити позитивний вплив як на самого злочинця, так і на його оточення. У ст. 52 Кримінально-виконавчого кодексу України «Залучення осіб, засуджених до арешту, до праці» [7] зазначено, що засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт із благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення арештних домів продовольством. Це положення було б, на нашу думку, більш вдалим, якби не містило на початку статті слово «можуть». Вважаємо, неповнолітній, якому призначено покарання у вигляді арешту, повинен не просто «відсидіти» свій строк, на нього, на нашу думку, навіть на короткий термін повинен справлятися виправно-трудовий вплив. Тому слід ввести як обов'язок залучення неповнолітнього до робіт із благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених, до допоміжних робіт із забезпечення арештних будинків продовольством. Цей вид покарання буде навіть в економічному плані вигідний, оскільки неповнолітні будуть самі себе забезпечувати (чи хоча б частково). Крім цього, вважаємо за доцільне, щоб в арештних будинках здійснювалися загальна освіта, професійна освіта, професійна підготовка засуджених, проводилася соціально-виховна робота. На період відбування покарання у виді арешту на сьогоднішній день неповнолітній «виривається» із свого оточення, на нього справляється лише «шоковий» вплив, що, на нашу думку, значної користі не принесе. Ми вважаємо, що навіть на той короткий строк відбування покарання у вигляді арешту неповнолітній повинен бути підданий виправно-трудовому впливу. На нашу думку, це єдина підстава, коли особа, засуджена до арешту, набуде змістовного утримання в умовах ізоляції.

Вважаємо, що з урахуванням цих змін система покарань неповнолітніх набуде нового, якісного характеру. Це дозволить судам під час вирішення справи більш гуманно віднестися до такої категорії засуджених, як неповнолітні, дійсно проявити принцип гуманізму покарання.

Щодо проблеми кримінальних проступків, то слід зазначити, що протягом тривалого часу піднімаються питання криміналізації кримінальних проступків. Раніше ми висловлювали власну позицію щодо спроби віднайти термін для так званих кримінальних проступків, який би: 1) відповідав вимогам Концепції реформування кримінальної юстиції; 2) відповідав своїй сутності; 3) не був новим для українського законодавства [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16].

Взагалі протягом тривалого часу тривають дискусії щодо запровадження інституту кримінального проступку, що відповідає Концепції реформування кримінальної юстиції, яка була ухвалена рішенням Ради національної безпеки й оборони України від 15 лютого 2008 р. та затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 р. [17], Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [18], досвіду Європейського Суду з прав людини та країн Західної Європи, істо-

ричному досвіду нашої держави. Вважається, що кримінальний проступок стане продовженням на шляху до гуманізації законодавства, зокрема й кримінального, й адміністративного, відбудеться спрощення процедури притягнення до відповідальності за кримінальні проступки та зменшення навантаження на органи досудового слідства й суди. Одним із проблемних залишається питання визначення, яким саме терміном слід позначити групу діянь, що можуть бути віднесені до так званих кримінальних проступків.

Кримінальні проступки не нові для нашого законодавства. В історичному розрізі це можна прослідкувати на таких прикладах. Як вказував В. Спасович у підручнику з кримінального права, злочини згідно зі Зводом законів класифікувалися на злочини й проступки. Останні ст. 2 закріпила як порушення правил для охорони визначених законами прав або громадської або ж особистої безпеки [19, с. 10]. Про незначні проступки було вказано й у Лісовому статуті та Сільському судовому статуті [20, с. 187]. В. Єсіпов, професор Імператорського варшавського університету, вказував, що з питань про класифікацію злочинних діянь редакційна комісія Кримінального уложення 1903 р. проектувала наступні найменування: «злочини, проступки й порушення». Особливі збори й Особлива присутність Державної Ради зазначали, що згідно із цією термінологією проступками називалися б діяння, за які в законі передбачається поміщення у виправний дім або тюрму. Між цим, згідно з проектом, поміщенням у виправному домі караються такі злочинні діяння, як підроблення, розбій, вимагання й кровозмішення, а поміщенням у тюрму – крадіжка, шахрайство й інші види корисних злочинних діянь, що зовсім не відповідають загальноживаному значенню слова «проступок». Цей вираз у неприйнятному йому значенні міг би дати привід розповсюдженню зовсім небажаного уявлення про визнання новим кримінальним уложенням відносної легкості вельми важливих злочинних діянь. Для видалення цих наслідків Рада замінила запропоноване редакційною комісією найменування злочинних діянь термінами «тяжкі злочини, злочини і проступки» [21, с. 32–33]. Законодавство зарубіжних країн також по-різному тлумачить злочинні діяння, поділяючи їх на злочини й кримінальні проступки в Австрії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Угорщині, ФРН; а також на злочини, проступки й порушення в Бельгії, Франції, Швейцарії.

Одноставно в проектах законів України про внесення змін щодо запровадження кримінального проступку, літературі вказується, що всі «неуправлінські» правопорушення перейдуть у ранг кримінального проступку. Концепція реформування кримінальної юстиції до кримінальних проступків відносить і діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію й не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю [17]. О. Кос, посилаючись на електронне джерело Концепції із вказівкою на сторінку, описуючи кримінальний проступок як структурний елемент політики в сфері боротьби зі злочинністю, погоджується також із цим положенням [22, с. 130–131]. М. Дмитрук також зазначає про неуправлінські проступки [23, с. 309]. П. Фріс зауважує, «щодо термінів для визначення цього нового інституту є декілька варіантів: кримінальні провини, карні провини, переступи»

[24, с. 43]; вчений пропонує використовувати термін «кримінальні провини» [24, с. 44]. Термін «кримінальний проступок» використовує й доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, Заслужений діяч науки і техніки України, завкафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» В. Туляков [25, с. 24]. Основи кримінального законодавства СРСР 1991 р., які, як відомо, не вступили в силу, у ст. 9 також використовували термін «кримінальний проступок» [26].

Однозначності щодо визнання тих або інших злочинів єдиним терміном «кримінальний проступок» немає. Уявляється, слід звернутися до терміна «малозначне діяння», визначення якого, по суті, вже міститься в кримінальному законодавстві, у ч. 2 ст. 11 Кримінального кодексу України «Поняття злочину». Пропонується замінити назву цієї статті на «Поняття злочину й малозначного діяння». Сутність малозначного діяння вже враховує ступінь суспільної небезпеки діяння. Не викликає сумніву, що «неуправлінські» діяння й є малозначними. Що стосується злочинів, які можуть бути визнані малозначними, то й ця позиція узгоджується із Концепцією реформування кримінальної юстиції, оскільки є шляхом до гуманізації. Видається, всі інші спроби вказували скоріше не на гуманізацію, а на криміналізацію діянь в частині їх переміщення із Кодексу адміністративного правопорушення.

У зв'язку із запропонованими в проекті закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб) постало нагальне питання висвітлення ставлення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Слід вказати, що це не перша спроба законодавчого запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, про яку зазначають, що «проект є нічим іншим, як спробою реанімації не підтриманої свого часу юридичною наукою України та депутатським корпусом ідеї кримінальної відповідальності юридичних осіб» [27]. У 1993–1997 рр. в одному із двох проектів Кримінального кодексу України, що були розглянуті Верховною Радою України I та II скликань, розглядалися криміналістами, практиками, народними депутатами України неодноразово такі питання. Але, як відомо, суб'єктом кримінальної відповідальності й донині є фізична, осудна або обмежено осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності.

Прихильники відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві обґрунтовують позицію тим, що значна кількість злочинів сьогодні вчинюється за допомогою юридичних осіб, а цивільна відповідальність не дає тих процесуальних гарантій, як при кримінальному переслідуванні; на юридичних осіб може накладатися штраф, який буде значно перевищувати максимальний розмір штрафу для фізичної особи; не є правильним й те, що кримінальну відповідальність за діяння, вчинені на користь юридичної особи, несуть лише фізичні особи, оскільки злочинні діяння юридичної особи не зникнуть через те, що один з її працівників представ перед судом; велике значення може мати й сам факт засудження юридичної особи; якщо наша держава хоче стати членом Європейського Союзу, то потрібно ввести кримінальну (або квазікримінальну) відповідальність юридичних

осіб, як це зробила значна кількість європейських держав [28]. Видається, правими є ті науковці, які відстоюють позицію щодо дотримання в кримінальному праві принципу особистої відповідальності та принципу винної відповідальності особи. Всі інші питання повинні бути предметом інших галузей права. Норми кримінального права покликані захищати найбільш важливі суспільні відносини й тому не можуть виступати засобами досягнення матеріальних цілей. Тим більше, що будь-яке нововведення вимагає перегляду всіх положень Кримінального кодексу України, а запропоновані зміни не узгоджуються з нині діючими.

Висновки. Вказане свідчить, що сучасний облік кримінального права постійно змінюється, висловлені позиції часто є діаметрально протилежними, що вимагає ретельного дослідження кожного питання.

Література

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Витяг з ухвали судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 06 березня 2001 № 0060700-01 // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 3. – С. 36–43.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
6. Про порядок штучного переривання вагітності від 12 до 28 тижнів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1993 р. № 926 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/926-93-%D0%BF>.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
8. Березовська Н.Л. Забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків у кримінальному праві України / Н.Л. Березовська // Формування правової держави в Україні: проблеми та реалії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23–24 листопада 2012 р.) : у 3-х ч. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – Ч. III. 2012. – С. 40–41.
9. Березовська Н.Л. Зміни розділу II Кримінального кодексу України у зв'язку із введенням кримінального проступку / Н.Л. Березовська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція» : зб. наук. пр. – О. : Фенікс, 2012. – Вип. 4. – С. 148–151.
10. Березовська Н.Л. Оптимізація криміналізаційного (декриміналізаційного) процесів в умовах законодавчого введення кримінальних проступків в Україні / Н.Л. Березовська // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 листопада 2012 р.) / відп. ред. О.В. Козаченко – Миколаїв : Іліон, 2012. – С. 120–122.
11. Березовська Н.Л. Встановлення терміну для так званих кримінальних проступків / Н.Л. Березовська // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 жовтня 2012 р.) / редкол. : В.Я. Тацій (головн. ред.), В.І. Борисов (заст. головн. ред) та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 200–203.
12. Березовська Н.Л. Кримінальний проступок серед видів правопорушень / Н.Л. Березовська // Актуальні питання матеріального та процесуального права: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 17–18 серпня 2012 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права». – 2012. – С. 70–72.
13. Березовська Н.Л. Термін «малозначне діяння» в контексті кримінальних проступків / Н.Л. Березовська // Роль права та закону у сучасному суспільстві : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22–23 вересня 2012 р.) : у 2 т. – К. : Центр правових наук. дослідж., 2012. – Т. 2. – 2012. – С. 56–57.
14. Березовська Н.Л. Малозначне діяння як вирішення проблеми кримінальних проступків / Н.Л. Березовська // Національне та міжнародне право в сучасному вимірі : матеріали Міжнародної нау-

- ково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 28–29 вересня 2012 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя: Запорізька міська громад. організ. «Істина», 2012 – . – Ч. II. – С. 74–75.
15. Березовська Н.Л. Малозначне діяння як шлях до гуманізації законодавства / Н.Л. Березовська // Сучасний стан розвитку юридичної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 липня 2012 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – С. 85–87.
  16. Березовська Н.Л. До питання малозначного діяння в контексті гуманізації законодавства / Н.Л. Березовська // Способи забезпечення реалізації та захисту прав людини у контексті євроінтеграції України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 20–21 липня 2012 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права». – 2012. – С. 95–97.
  17. Про Рішення Ради національної безпеки України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008: за станом на 1 березня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – С. 20–27.
  18. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод Рада Європи : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
  19. Спасович В. Учебник уголовного права : в 2 т. / В.Д. Спасович. – СПб. : типография Иосафата Огризко, 1863. – . – Т. 1. – 1863. – 432 с.
  20. Российское полицейское (административное) право: конец XIX – начало XX века : [хрестоматия] / сост. и вступит. сл. Ю.Н. Старилова. – Воронеж : Изд-во Воронежского государственного университета, 1999. – 718 с.
  21. Есиповъ В.В. Уголовное уложение 1903 года, его характеръ и содержание / В.В. Есиповъ. – Варшава : Типография Варшавскаго учебнаго округа. – 1903. – 175 с.
  22. Кос. О.Д. Кримінальний проступок як структурний елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю / О.Д. Кос // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2011. – Спец. вип. № 5. – С. 130–133.
  23. Дмитрук М.Г. Правова природа кримінального проступку / М.Г. Дмитрук // Право України. – 2011. – № 9. – С. 309–314.
  24. Фріс П.Л. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення / П.Л. Фріс // Право країни. – 2011. – С. 42–49.
  25. Туляков В.А. Некоторые вопросы современной уголовно-правовой доктрины / В.А.Туляков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – № 1. – 2011. – С. 23–25.
  26. Основы уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1991 года // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1991. – № 30. – Ст. 862.
  27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб) : Висновок на проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46901.
  28. Шеховцова Л.І. Про доцільність встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб (досвід іноземних держав) / Л.І.Шеховцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/9-1-0-20>.

Анотація

Березовська Н. Л. Тенденції сучасного кримінального права. – Стаття.

Статтю присвячено висвітленню сучасного обліку кримінального права. Проаналізовано питання захисту життя, системи покарань неповнолітніх, кримінальних проступків, відповідальності юридичних осіб. Автор акцентує на зваженому підході щодо внесення змін до кримінального закону.

Ключові слова: життя, система покарань неповнолітніх, кримінальні проступки, відповідальність юридичних осіб.

Аннотация

Березовская Н. Л. Тенденции современного уголовного права. – Статья.

Статья освещает современный облик уголовного права. Проанализированы вопросы защиты жизни, системы наказаний несовершеннолетних, уголовных проступков, ответственности юридических лиц. Автор акцентирует на взвешенном подходе к внесению изменений в уголовный закон.

Ключевые слова: жизнь, система наказаний несовершеннолетних, уголовные проступки, ответственность юридических лиц.

Summary

Berezovska N. L. Trends of modern criminal law. – Article.

The article is devoted to contemporary account of criminal law. The question of protection of life, juvenile penal system, criminal misconduct, the liability of legal persons. By emphasizing balanced approach to amend the criminal law.

Key words: life, the system of punishment of minors, criminal offenses, liability of legal persons.

УДК 343.352

О. Г. Боднарчук

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В ГРУЗІЇ: ДОСВІД ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТА НАСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Україна за рівнем корумпованості в 2013 році перебувала на 144 місці в світі серед 177 країн, маючи 25 балів порівняно з минулорічним 26. Це найгірший показник серед усіх країн Європи. За шкалою від 0 до 100 прийнятною вважається ситуація в країні, яка має не менше 50 балів. На пострадянському просторі, крім країн Балтії, такий показник має тільки Грузія. Тобто Грузія за останні чотири роки піднялася із 124 місця на 67 – рівень країн Євросоюзу.

Водночас станом на кінець лютого 2014 року Україна опинилася на краю економічної прірви, рахунки Держказначейства пусті, а оглядачі вказують, що це тільки вершина айсбергу корупції, що влилась у вени чиновників і пронизує усю вертикаль влади [1]. Світлана Савицька, координатор Transparency International в країнах СНД, зазначає, що корупція в Україні «просто зашкалює ..., українці сподівалися, що, підписавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом, уряд повернеться обличчям до Європи, прийме європейські цінності прозорості та звітності. Тому до певної міри неважко зрозуміти ті події, які зараз відбуваються в Україні» [2].

Валерій Чалий вважає, що «природа корупції в Україні дещо відрізняється від тієї, яка існує в західному світі, бо корупція є в багатьох країнах, лише рівень її значно нижчий. Найкоротший шлях до її подолання в нашій країні – це зняття дозвільних функцій із державних установ. Потім треба робити економічні заохочення, щоб уникати корупційних дій. І, звичайно, потрібна політична воля для впровадження безкорупційних дій на найвищому рівні» [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Через бездіяльність і гальмування з боку чиновників антикорупційна держпрограма фактично не виконується й знаходиться на межі фатального зриву. Такий висновок зробили громадські організації, що провели моніторинг змісту й ефективності виконання Державної програми запобігання та протидії корупції на 2011–2015 рр. вартістю більше 820 млн грн.

Олексій Хмара, керівник Transparency International в Україні, звертає увагу на те, що «середній бал успішності реалізації цього одного з головних антикорупційних документів країни становить лише 2,7 бала з 5 можливих. Зі 120 заходів держпрограми фінансуються лише 8. Більшість заходів, на які передбачено понад 95% бюджетного фінансування, взагалі не стосуються боротьби з корупцією.